

VIGILIA

**Don sant Januario
vnd Gordiano.**

Békés Gellért: Korunk kulturális pluralizmusa és az egyház

Wildmann János: Az egyház a szolgálat helye

Tomka Ferenc: A pluralizmus kihívása és a magyar katolikus egyház

Mihályi Gilbert: Az egyház a pluralista társadalomban

Dévény István: Egy ház — sok lakás

Máté-Tóth András: Policentrikus világegyház

Nemes Nagy Ágnes, Tandori Dezső, Bárdos László,

Kalász Márton és Parancs János írásai

1993/1

LUKÁCS LÁSZLÓ: Uniformitás vagy anarchia vagy...?	1
MARGARITA LENA: A közösség példája — Taizé (<i>Ambrus Gabriella fordítása</i>)	2
NEMES NAGY ÁGNES: A fog; Gyuri Marseille-ban	8
KALÁSZ MÁRTON: Délután (<i>vers</i>)	10
HELVI JUVONEN: Fénytelen Nap (<i>vers; Péli Árpád fordítása</i>)	10
TANDORI DEZSŐ: „Gondolj a kicsi Nelsonra...!” (<i>elbeszélés</i>)	11

EGYHÁZ ÉS PLURALIZMUS

BÉKÉS GELLÉRT: Korunk kulturális pluralizmusa és az egyház	15
WILDMANN JÁNOS: Az egyház a szolgálat helye	22
TOMKA FERENC: A pluralizmus kihívása és a magyar katolikus egyház	28
MIHÁLYI GILBERT: Az egyház a pluralista társadalomban	31
DÉVÉNY ISTVÁN: Egy ház — sok lakás	37
MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS: Policentrikus világegyház	42

KORTÁRSUNK

PARANCS JÁNOS: Források és elágazások (<i>vers</i>)	47
POMOGÁTS BÉLA: Zarándokút (Parancs János költészetéről)	51

ERKÖLCS ÉS IRODALOM

RÓNAY LÁSZLÓ: A katolikus és az avantgárd irodalom	54
--	----

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

Gúthy Andorral (<i>Unger Zsuzsa</i>)	59
--	----

MAI MEDITÁCIÓK

BÁRDOS LÁSZLÓ: Változattöredékek a tiszteletre	64
SZEMLE (a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	69
LEVELEK-VÁLASZOK	78

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS

Policentrikus világegyház

Az egyház jövőjét számító, tervezgető, esetleg jósoló írások szaporodnak hazánk teológiai folyóirataiban. A magyar egyház egy olyan történelmi pillanat esélyese, amelyet ugyan társadalmi tényezők tettek lehetővé, de amelyet fel foghat „kairoszként”.

A helyzet feltárására és a megújulás forrásainak megnyitására minden megkereszteltnek hivatása és küldetése van. A pasztorálteológia egyik fontos feladata az, hogy a kinyilatkoztatás és az „idők jelei” közös és rendszeres elemzésével rámutasson arra, ami a változó közegben maradandó, s arra is, aminek a maradandó üzenet átadása érdekében változnia kell. Ez a feladat nem éppen egyszerű. „Változás és maradandóság azonos mértékben tartozik az egyház lényegéhez, bár természetesen egy ilyen történelmi nagyság esetében az emberi reflexió nem képes a változót a maradandótól olyan adekvátan elválasztani, hogy a konkrét történelmi változásban pontos fogalmakkal előre megmondhatná, hogy mi múlik el, s mi marad meg...”¹ Amire tehát felhívhatjuk a figyelmet, azok legfőbb tendenciák, kiegészítve azzal, hogy bizonyos társadalmi változások előre láthatók, s a hasonló, másutt korábban beállott társadalmi változásokra adott testvéregyházi válaszok támpontot adhatnak a magyar egyház jövőjének felvázolásához.

Ennek az évszázadnak a második felében jelentős változás zajlott le a harmadik évezred kapujában álló egyház földrajzi viszonyaiban: a kereszténység centruma határozottan délre tolódott. Az Európa-központú katolicizmus, a szociológiai, történelmi jellegzetességeken kívül kulturális-teológiai vonatkozásokat is tartalmaz. A statisztikai változások az egyház önértelmezésére is hatnak. A délretolódással párhuzamosan a többi kontinens (elsősorban Latin-Amerika és Afrika) autonómiájának ébredését is megfigyelhetjük.

Két lépésben közelítjük meg az egyház jövőjének problematikáját: a statisztika és az egyház önértelmezése szintjén.

Statisztikai tények

Walbert Bühlmann kapucinus misszióstudós szerint „eddig, legalábbis Európában, a világot nem tudták másképpen elképzelni, csak Európával a középpontban. Ezek után viszont a Csendes-óceán válik központtá a partjain fekvő államokkal. Ennek révén Európa automatikusan a világ nyugati peremére kerül. Európa (az egyesült Európa) megőrzi ugyan jelentőségét, de azt a jelentőségét, melyet kétezer éven át, különösen pedig a felfedezések kora óta birtokolt, visszavonhatatlanul elveszítette. 1950 és 1975 között a világkép döntően megváltozott. Egy történelmi korszaknak vége, egy másik veszi kezdetét.”

Bühlmann a világtérképek után az egyházi térkép átalakulásáról azt állítja, hogy „a görög-római kultúra már nem (kizárólagos) gyökere a világkultúrának, amint azt a középkortól kezdve természetesnek tartották; ennek követ-

keztében pedig *Róma egyházának* alaposan át kell gondolnia az eljövendő világban elfoglalt helyzetét, mert azt már nem a Nyugat történelme határozza meg, hanem az új kontinensek jelene és jövője. Az egyház jövőjének lehetőségei Dél és Kelet saját hagyományú egyházaiban keresendők, melyekre nem kényszeríthető rá, hogy a Nyugat struktúráit másolják.”² (1. ábra)

Bühlmann szerint (1971-es adatok alapján) Európa lakosságának 40%-a, Amerikának 60%-a katolikus. Amerikában viszont már 1972-ben 50 millióval több keresztény élt, mint Európában. (2. ábra)

Gabriel Marc 1978-as adatai szerint: „Az összes katolikusnak keresztelt 90%-án két nagy katolikus terület osztozik: Európa és Észak-Amerika, vagyis a nyugati világ (44%) és Latin-Amerika a Fülöp-szigetekkel (46%). Latin-Amerikában több katolikus él, mint Európában, a nyugati világon kívül több katolikus él, mint belül, s az egyetlen kontinens, amelyen a katolikuság magában van, Latin-Amerika. Az egyház központja azonban Európa. Erről a kontinensről indulnak ki azok a normák, melyek az egész világ katolikuságára vonatkoznak. Még mindig erről a kontinensről származik az egyház vezetőinek többsége. Ez pedig torz helyzet, melyet korrigálni kell, különben bénítja az egyház fejlődését és komoly konfliktusokhoz vezet.”³ (3. ábra)

Az említett fő tendenciákat támasztja alá az a tény, hogy az Európán és Észak-Amerikán kívüli világban az ún. népességrobbanás a katolikusok számát a „katolikus kontinensen”, a nem-keresztények számát pedig Indiában és Ázsiában exponenciálisan megnöveli. Az ún. észak-atlanti térségben pedig egyfajta „újpogányosodás” figyelhető meg, vagyis az egyháztól, s magától a kereszténységtől való egyértelmű eltávolodás. Az egyház tagjainak száma növekszik ugyan, de az emberiség teljes számához képest csökkenni fog — állapítja meg összefoglalóan Rahner⁴ akit a tények igazolnak. Miközben a világ népessége 1970 és 1988 között 1,5 milliárddal növekedett, a katolikusok aránya 18,4%-ról 17,6%-ra csökkent⁵.

A megváltozott statisztikai helyzetre az egyház többféleképpen reagál. Egyrészt igyekszik európai centrumába egyre több nem-európai képviselőt bevonni, másrészt jogilag is tágítani a részegyházak autonómiájának kereteit. Ezt a tendenciát mutatja, ha a II. Vatikáni zsinat és az 1985-ös szinódus résztvevőinél elemezzük a nyugatiak és a déliek arányát. Ebből a következő megállapításokat tehetjük.

1960 és 1965 között a külföldi missziós-püspökök száma még olyan magas volt, hogy nem is lehetett beszélni bennszülött püspök-képviselőkről. Olaszország túlsúlya is egyértelmű volt (az európai püspökök 43%-ával), bár az európai katolikus népességnek csak 19%-át képviselte. A 20 kuriális bíborosból pedig 15 olasz volt. Az 1985-ös szinóduson jelentős eltolódásokat figyelhetünk meg. A katolikus népesség és a szinódus résztvevőinek a többsége már a nem-nyugati országokból való. A nem-nyugati országok képviselői egy kivételével bennszülöttek. A nem-nyugatiak számának csökkenése folytatódik. 1988-ban már a 4126 püspökből csak 665 külföldi ténykedett külföldi egyházmegyében. A megyéspüspökök 64%-a a harmadik világban szolgál⁶. A katolikus egyház vezető testületében a tagság származása szerinti megoszlása tehát megváltozott, egyre inkább a déli félteke, különösen Latin-Amerika, ezen belül pedig Brazília javára. Egy esetleges III. Vatikáni zsinat feltehetően igen nagy meglepetéseket tartogatna.⁷

Szemléletváltás

A fenti statisztikai adatok megmutatják, hogy a változások iránya és sebessége szétfeszíti az Európa-központú egyházfelfogás kereteit. Ahhoz, hogy az egyház ne váljék korszerűtlenné, a tények ismeretében önértelmezését is meg kell újítania.

Rahner fentebb már idézett tanulmánya a jövő egyházának körvonalazása kapcsán kiemeli: „A jövő egyházának képe egészen másképpen fest, mint a maié. ...Intézményei és hivatalai a mainál sokkal nagyobb mértékben rászorulnak az egyház tagjainak bázisából, a bázisközösségekből fakadó szabad hitkészségre. Ezek az egyháztagok már nem elégednek meg azzal, hogy a hivatali egyház kiszolgálja őket, hanem önmaguk iránt érzett aktív felelősségtudattal maguk akarják egyházukat alakítani, igényt tartva arra a jogukra, hogy aktivitásukat és felnőtt felelősségüket a hivatal viselői komolyan vegyék.”⁸

Ez a minden helyi egyházi közösségre vonatkozó irányzat a világegyház egészét érintő tendenciával párosul — egyik a másik nélkül nem képzelhető el. Rahner így fogalmaz: „A világegyház egyre növekvő mértékben és nagyobb sebességgel az egész világra exportáló európai egyházból valóban világegyházzá lesz, melyben Afrika, Dél-Amerika sőt Ázsia egyházai saját jellegzetességeikkel és súlyukkal a világegyház önálló nagyságaivá válnak, akik létükért és küldetésükért maguk vállalják a felelősséget... A hit egysége és a pápával való szövetség mellett is kifejlesztik új, saját életüket.”⁹

Ahhoz, hogy ezek az önállóodási törekvések ne vezessenek az egyház szétmállásához, az egyház egységét jelképező s jogi keretben őrző pápai primátus-felfogásnak is változnia kell. Annak a történelmi formának fokozatos átalakulásáról van szó, amellyel Róma püspöke évszázadokon át gyakorolta tisztét, s amely a jövő egyházában egészen másképpen szolgálja az egyház egységét. „A pápa évszázadokon át péteri hivatalát az egész egyházra vonatkoztatva nyugat-pátriárkájának stílusában gyakorolta, s megpróbálta nyugat-latin egyházát az egész világra kiterjeszteni. Ezekből az egyházakból azonban önálló egyházak lettek, melyek már nem az európai exportra építenek. Ez a tény pedig arra szorít, hogy a tulajdonképpen dogmatikailag adott péteri hivatalt az egész egyházra nézve világosan megkülönböztessük attól a funkciótól, amit nyugat-pátriárkájaként lát el, mert ez a Nyugat, bár még mindig figyelemre méltó, de a világegyház egészéhez viszonyítva relatív részzé vált, s a maga konkrét valóságában már nem meghatározó az egész egyházban.”¹⁰

A II. Vatikáni zsinat egyháztani újítása, amely az egyházzól és a püspökök kollegialitásáról szóló dokumentumokból egyértelműen sugárzik, lényegében abban áll, hogy a zsinat elfordul a túlzott hierarchikus-jogi egyházszemlélettől, s a részegyházak autonómitása alapján beszél az egyházzól mint Isten népéről, s benne a szolgálatokról. Az egyház kommuniója Joseph Ratzinger bíboros szerint „elsősorban nem abban gyökerezik, hogy központilag kormányozzák, hanem abban, hogy Krisztus egyetlen Úrvacsorájából él”.¹¹

Rahner egyik híres tanítványa, Johann Baptist Metz szerint a világegyház két feltétel teljesülése esetén válhat valóban policentrikussá. „A kulturálisan policentrikus világegyház, amely nem akarja és nem is akarhatja kitörölni nyugat-európai történelmét, azzal a feltétellel valósulhat meg, ha az európai kultúrán belül megfogalmazódott bibliai örökségének két jelentős vonatkozását emlékeztetbe idézi s egyre inkább érvényre juttatja. Először is bibliai örökségéből fakadóan olyan vallásként kell értelmeznie magát, amely küldetésének nevében *mindenki számára keresi a szabadságot és az igazságosságot*. Másrészt olyan vallásnak kell bizonyulnia, amely bibliai örökségére alapozva sajátos kultúrát teremt, ne-

vezetesen azt a kultúrát, amely *elismeri mások másságát*, vagyis az etnikai-kulturális sokféleség teremtő elismerésének kultúráját, melyet a kereszténység őstörténetéből jól kellene ismernünk.”¹²

Helyi egyház

A katolikusság világközpontjának délre tolódása és az ezt lassan követő önértelmezés olyan távlatokat mutat, melyek elsőrendű fontosságúak a „visszaszerzett szabadság”¹³ korszakában helyet kereső helyi egyházak, így a magyar katolikus egyház számára is. A világegyházi vonatkozásokhoz hasonlóan az egyház súlya és társadalmi helye a statisztika szerint hazánkban is jelentősen megváltozott.¹⁴ Ezek a változások a helyi egyházat arra hívják, hogy változtasson szemléletén és szerkezetén.

A szemlélet- és szerkezetváltás elsődleges területe az egyházon belüli *egyéni és közösségi autonómia felértékelése*. Az egyházi cselekvéshez a szentségi „jogosítványt” nem kizárólagosan az egyházi rend szentsége adja meg, amint azt II. János Pál pápa többek között a laikusokról szóló enciklikájában is kiemeli: „A laikusok szolgálatának, feladatainak és szerepének szentségi alapja a keresztség és a bérmlás, sőt a házasság szentsége” (23). Vagyis önértelmezésük és jogosítványaik forrása maga Isten.

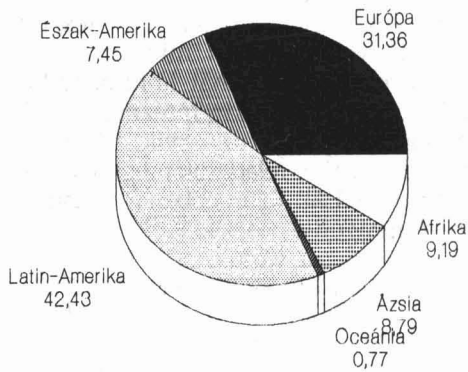
Az egyéni és közösségi autonómia felértékelődése természetesen nem csak a laikusok méltóságának helyreállítását jelenti. Az egész helyi egyház önállóságáról van szó. A már többször idézett Rahner-tanulmány szerint ugyanis „a II. Vatikáni zsinat tanítása szerint a pápa nem szüntetheti meg a püspökséget, nem helyettesítheti azt saját hivatalnokaival. Az egyes püspök pedig a saját egyházmegyéjét nem a pápa nevében, hanem közvetlenül Jézus Krisztus nevében kormányozza”.¹⁵ Ez az egyházmegyei önállóság — természetesen a püspöki (és általános) kollegialitással karöltve — a legmesszebbmenőig lehetővé teszi a helyi egyházi és társadalmi viszonyok figyelembevételét, az ún. inkulturációt.

A kereszténység globális szerkezetváltozása elsősorban tehát kontinentális, kulturális önállósodási folyamatot támogat és sürget. A pápaság intézményének korszerű felfogása az egyházon belüli autonómiának csak az egyik, bár talán legjelentősebb pontja. A magyar egyház előtt álló korszakos feladatok megkövetelik a globális szemlélet- és szerkezetváltás hazai megvitatását. Talán ebben a vonatkozásban is idézhető II. János Pál pápa, aki Magyarországon a püspöki karhoz intézett beszédében hangsúlyozta: „Amikor a hitélet megújulását várjuk, nem kell letűnt korok iránti nosztalgiába esnünk. Isten műve sohasem ismétlődik meg, ő mindig új formákat talál vándorló népe számára”.

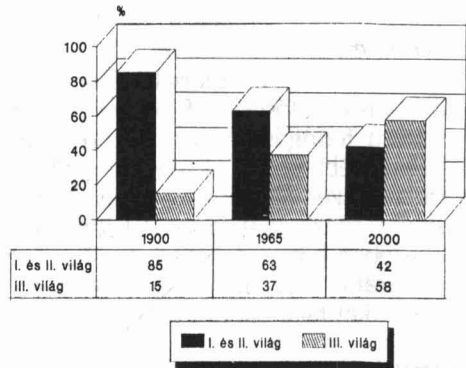
Jegyzetek: 1. K. Rahner: *Die Zukunft der Kirche und die Kirche der Zukunft*. Schriften XIV. 2. W. Bühlmann: *Wo der Glaube lebt*. Herder, 1974 3. G. Marc: *Der quantitative Bestand der katholischen Kirche*. Concilium 17. 4. i.m. 321. o.; 5. H. Czarkowski: *Die Personalsituation der Kirche*. Herder Korrespondenz 44. 6.H. Czarkowski. i.m. 433. o.; 7. Jan Kerkhofs: *Die Mitglieder der Synode*. Concilium 22. 8. i.m. 327—328. o.; 9. *Die Zukunft* i.m. 329. o.; 10. i.m. 329. o.; 11. J. Ratzinger: *Dienst an der Einheit*. Düsseldorf 1978. 24. o. Uő. Rahnerrel közösen már a zsinat előtti évben megjelent könyvében a személyességet hangsúlyozza a hivatal-centrikussággal szemben. 12. J. B. Metz: *Einheit und Vielheit. Probleme und Perspektiven der Inkulturation*. Concilium 25. 13. Vö. P.M. Zulehner: *Az egyház a visszaszerzett szabadság világában*. Egyházforum 1991. 1. 78-95. o.; 14. Vö. Tomka M.: *Magyar katolicizmus* 1991, Budapest, 1991. 15. K. Rahner: *Strukturwandel der Kirche...* Schriften XIV. 339. o.;

1. A kereszténység központja az ókorban és a középkorban

2. A katolikusok megoszlása földrészek szerint

3. A keresztények aránya